Kitâb-ı Mübîn'in Mezâlik-i Ekdâmı: Müteşâbihât

Allah Azze ve Celle Kur'an-ı Mübin'i, anlaşılması ve üzerinde i'mal-i fikir yapılması gayesine matuf olarak inzal buyurmuştur.[1]Fakat bu mahiyette indirmiş olduğu kitabın içerisine muhtelif maksatlara mebni olarak bazı ayetler derç etmiştir ki bu ayetler mana olarak anlamlandırılma şansı bulunmayan ayetlerdir.[2] Meseleyi daha bütüncül bir şekilde tahlil etmek gerekirse; Efendimiz Aleyhissalatü vesselâm "Kur'an beş vecih üzere nazil olmuştur: "Helal, haram, muhkem, müteşabih, emsal… Helal'i helal kabul edin, haramı haram kabul edin muhkemle amel edin müteşabih'e iman edin, mesellerle ibret alın" buyurmaktadır.[3] Hadisteki istişhad mahallimiz "müteşabih'e iman etmemiz" şeklinde bize tavsiye edilen fiildir. Zira başka hadiste Efendimiz "Müteşabihleri araştıranları gördüğünüzde; işte onlar Allah'ın (ayette kalbinde eğrilik olanlar şeklinde) bahsini yaptığı kimselerdir. Öyleyse onlardan sakınınız! Buyurmakla bu manayı te'yit etmektedir.[4] Bütün bunlardan anlaşılan "müteşabihat hususunda temkinli davranmanın ve araştırma yapmaksızın iman ile yetinmenin asıl olduğudur.

İnsanın bilmesi gereken en önemli şey belki haddidir. Bu bağlamda insanoğlunun kendisiyle her türlü çıkmazın üstesinden gelebileceğini sandığı aklı, birçok yerde kendisine ihanet edebilmektedir. "Müteşabihu'l Kur'an" meselesine tarihsel açıdan yaklaşıldığında birçok zümrelerin çıtayı elden kaçırdıkları görülmektedir. Bir kısımları Allah Teâlânın nimet olarak insana bahşettiği aklı külliyyen nefyedip "Teşbih, tecsim" gibi hatalara düşerken, diğer zümre tamamen meseleyi aklın kıskacında değerlendirip belki küfre kadar gitmişlerdir.[5] Kurtulan fırka diye nitelediğimiz "ehl-i sünnet"ise meseleye her iki tarafa verilmesi gereken mevkii gözeterek yaklaşır ve bu esas üzerinden "Müteşabihat" konusunda kısımlandırmalar ve değerlendirmeler yapar. İşte bu makalenin muhtevası yapılan bu değerlendirmelerin beyan edilmesinden ibaret olacaktır.

Te'vil meselesi:

"Te'vil" kelimesi "evl" kökünden gelmekle birlikte, anlam itibarıyla bir şeyi aslına çevirmek, kendisinden kast olunan manaya döndürmek gibi anlamlara gelmektedir.[6] Kısımları itibarı ile ele alınacak olursa te'vil birkaç kısımda incelenmektedir. Birinci olarak te'vil "lafzı kendisine bitişen bir karineden dolayı tercih edilen manadan (racih), tercih edilmeyen (mercuh) manaya çevirme anlamını taşımaktadır. İkinci olarak "tefsir" anlamında kullanılmaktadır. Üçüncü olarak ise kelamın kendisine çevrildiği hakikat manasını taşımaktadır.[7] Müteşabihat konusu ile daha çok alakalandırabileceğimiz manası ise birinci olarak verdiğimiz "lafzı bir karineden dolayı racih manadan mercuh manaya çevirmek" anlamıdır. Bu gerçekten el-Kattan'ın değerlendirdiği gibi "mezmum"/zem olunmuş bir tevil midir[8], Yoksa teşbih, tecsim gibi manalardan sakınılması için halef ulemanın kendisine sığındığı adeta bir barınak kabilinden mi değerlendirilmelidir? Bu sorunun cevabını verebilmenin tek yolu, selefin ve

halefin bu konudaki tutumlarının incelenip mukayese edilmesinden geçmektedir. Sözgelimi: İmam Ebu Hanife'ye "Nuzül hadisi"nden sorulmuş o da "keyfiyetsiz bir şekilde iner" şeklinde cevap vermiştir.[9] Şeklindeki rivayete bakacak olursak selefin müteşabihatı Cenab-ı Hakk ile mahlûkat arasında bir benzerlik meydana gelmemesi vb gibi gayelerle manalandırmadığını görmekteyiz. O halde halefin, Cenab-ı Allah'a cismiyyet isnat edici bir takım manaları def maksadıyla bu nassların zahirini terkedip uygun manaya tevil etmeleri selefin anlayışıyla mutabakat arz etmektedir. Bu durumda Allah'ın kendisi için kullandığı "yed" tabirini "kudret" ile tevil edenler ne kadar mezmum ise hiç te'vil etmeyen selef de o kadar zem olunmuş olmalıdır.

Genel bir kaide:

Bu gibi konuları değerlendirilmesinde takip edilmesi gereken bir usul vardır. Şöyle ki; Şeriat akılla sabit olmuştur. Bunun delili de peygamberlerin risalet davalarına delil olarak getirmiş oldukları mucizelerin akılla anlaşılabileceğidir. Buradan hareketle, şayet din aklın tekzip edeceği bir şeyi getirecek olsa, akıl şeriatın şahidi konumunda olduğundan her ikisi de batıl hükmünü alacaktır. Bu icmali kaide üzerinden şunları söyleyebiliriz: Akla muhalif olarak dinde nakledilmiş her lafzı sübut ve delalet açısından incelemeye tabi tutmak durumundayız. Şöyle ki; bahsi yapılan menkul lafız sübutu açısından tevatür veya ahad konumunda olabileceği gibi, delaleti açısından da kat'i yahut zanni olabilecektir. Şayet bu lafız sübut açısından ahad konumunda ise delaletine bakılır; eğer delaleti kat'i/kesin ise bu durum başta verilen "şeriatın akla muhalif bir şey ortaya koymayacağı" şeklindeki külli kaideye uygun düşmediği için kailinin müfteri olduğuna hükmedilir. Şayet delaleti zanni ise zahir manasının maksut olmadığını söyler ve ma'kul bir şekilde[10] tevil ederiz. Mezkûr lafzın sübuti açıdan mütevatir olması durumunda delaleti cihetiyle kat'i olmasını düşünemeyiz. Zira budurum da aynı şekilde yukarıdaki külli kaideye muvafık düşmeyecektir. Öyleyse, sübutu açısından tevatür seviyesinde olan bu lafız delaleti cihetiyle zanni olursa bu durumda bazı ihtimaller öne çıkmaktadır. Zira delaleten zanni olan bu lafzın tevil edileceği sadece bir mana var ise o mana tayin edilmiş olur. Yok, eğer birkaç manayı muhtemel ise işte bu durumda bu manalardan birini belirli kılacak bir kat'i nakil varsa, delilin gösterdiği mana muayyendir. Şayet, bu manalardan birini tayin edecek kat'i bir mana bulunmazsa işte bu durumda ictihad ile bir mana tayin edilebilir mi, edilemez mi? Sorusunun altında iki mezhep yatmaktadır ki biz buna selef ve halef diyoruz.

Evet, anlatılan son durumda selef akla uygun olmayan bu nassın ne olmadığını söylemekle yetinir. Yani tabir-i diğerle "Te'vil-i İcmâlî yapar, Halef de Ne olmadığını söylemekle birlikte ne olduğunu da ictihadî bir biçimde belirtmek suretiyle "Te'vil-i Tafsîlî yapar ki avam'ın aklı zahiri olan manaya tebadür etmesin ve yanlış akidelere saplanmasın diye.[11] Kelam kitablarında "eslem" olarak tavsif edilen selefin yolu ile, "ahkem" olarak nitelenen halefin yolu şeklindeki ayrımın temel felsefesi bu anlatılandır.

Müteşabih'in Kısımları :

Kendisinde ki teşabuh'ün sadece lafızdaki gizliliğe yönelik olduğu Müteşabih: Bu lafızda ki gizlilik bazen müfred olan lafızlarda olduğu gibi

bazen de mürekkeb lafızlar da tezahür edebilir. Müfred lafızda ki gizlilik o lafzın garabetinden ve müşterekliğinden kaynaklandığı gibi mürekkeb lafızda ki gizlilik de; ıhtısarından/kısa olmasından veya olması gerektiği miktardan daha uzun olmasından veyahut da tertibinden kaynaklanabilir.

1. 1.Garabeti ve nadir kullanılması sebebiyle müteşabih olan müfred lafızlar: Bu kısma misal olarak Abese süresinin 31. ayet-i kerimesinde geçen اب kelimesi verilmektedir ki hayvanların otlamış olduğu şey anlamındadır.
2. 2.Müşterek olması sebebiyle müteşabih olan müfred lafızlar:فراغ علیهم ضربا بالیمین ayet-i kerimesinde ki yemin lafzı sebebiyle ayete "sağ eliyle vurduğu" manası verilebileceği gibi " yaptığı yemin sebebiyle[12]vurdu" şeklinde de mana verilebilmesi gibi…
3. 3. Kısalığı sebebiyle müteşabih olan mürekkeb lafızlar: [وان خفتم الا تقسطوا فی الیتمی فانکحوا ما طاب لکم من انساء[13] ayet-i kerimesinin, ihtisarından dolayı muradının gizli olması gibi…[14]
4. 4.İtnabı sebebiyle müteşabih olan mürekkeb lafızlar: [لیس کمثله شیء[15] ayet-i kerimesinde zaid olarak bulunan ك harfi gibi ki bu harfin bulunmaması neticesinde ayetin anlaşılması daha kolay olacaktır. Lakin hikmeti yüce olan Allah tealanın bu harfi getirmesiyle لیس مثل مثله شیء "onun benzerinin benzeri yoktur" gibi bir mana ile anlaşılmasına yol çıkmıştır.[16]

Müteşabih'in Nev'ileri:

1. Beşerin manasını anlamaya güç yetiremeyeceği müteşabih:

Bu kısma misal olarak Allah teala'nın zatını bilmek, sıfatlarının hakikatlerine vakıf olmak, Kıyametin kopacağı saati bilmek gibi sadece Allah'a mahsus olan bilgiler verilebilir.

1. Araştırmak sûretiyle insanların bilebileceği müteşabih: Geride zikrolunan ve kendisinde bulunan garabet, iştirak, ihtisar, itnab gibi illetler sebebiyle müteşabih olan ayetlerin manalarına araştırılarak vâkıf olunması gibi.
2. İnsanlardan sadece havassın/ulemanın bilebileceği müteşabih:[17] Bu da Allah teala'nın seçmiş olduğu insanlara bazı manaları anlama kabiliyeti yaratması ile olur ki Efendimiz Aleyhissalatü vesselam'ın İbn Abbas (Radıyallahu anh)'a duası bu yöndedir.

Müteşabih'in Hikmetleri:

Bu konuyu iki bölümde incelemek gerekir. Zira bilindiği üzere bazı müteşabihat manasının araştırılması ile kendisine vâkıf olunabilecek türden olup, diğer bazısı ise hiçbir beşerin hiçbir şekilde manasına muttali' olmasının mümkün olmadığı nevidendir. Birinci kısımdan olan müteşabihat'ın nüzûlü için şu hikmetler zikredilmekdir:

1. Âlimleri, Kur'an-ı Kerim'in manasını araştırmaya ve onun inceliklerini keşfetmeye teşvik etmek…
2. İnsanlar arasında üstünlüğün bu sebeble zahir olması. Zira Kur'an ayetlerinin tamamı muhkem olmuş olsaydı her hangi bir araştırma veya

te’vile ihtiyaç duymaz ve neticede insanların derecesi aynı olur, âlimin âlim olmayana karşı herhangi bir üstünlüğü söz konusu olmazdı.[18]

3. Ayetlerde teşabüh’ün bulunması onların manasına ulaşmanın zor olmasını gerektirir ki bu da sevabın çok olmasını peşinde getirir.
4. Söz gelimi Kur’an-ı Kerim ayetlerinin tamamı muhkem olmuş olsaydı sadece bir mezhebe mutabık olur ve sarih olması sebebiyle diğer mezheblerin hepsini iptal ederdi.Bu durum da diğer mezheb sahiblerini Kur’anı kabülden nefret ettirirdi. Ama Kur’an-ı kerim muhkem ve müteşabih ayetlerden müteşekkil olunca her mezheb sahibi kendi mezhebini te’yid edecek ayetleri onda bulmayı taleb etmiştir.
5. Kur’an-ı Kerim müteşabih ayetlere de şamil olunca manasının idrak edilebilmesi için“Lügat, Nahv, Meani, Beyan, Usûlu’l Fıkh” gibi diğer bir çok öğrenilmesine de ihtiyaç duyulmuş oldu.
6. Kur’an-ı Kerim avam ve havassı ile bütün insanlığa inmiştir. Avam tabakasının tabiatı bir takım incelikleri idrak etmeye muvafık olmadığı için, söz gelimi, cisim ve mekân tutmayan bir mevcûd’un (Allah teala’nın) varlığını yok zannedebilir ve bir boşluğa düşebilirdi. Ve tevehhüm ettikleri şeyin bazısına münasib bir manaya delalet eden lafızlarla (müteşabihat) muhatap edilmeleri daha münasib olmuştur.[19]

Beşerin manasına muttali’ olamayacağı müteşabihat’ın hikmeti hakkında ise şunlar söylenebilir:

1. Bu tür ayetler hakkında tevakkuf edip etmemeleri hususunda kulların imtihan edilmesi…
2. Bu tür ayetler O zamanda yaşayan ve Kur’anın hak olduğuna inanmayan bilakis onun bir beşer sözü olduğunu savunanların aleyhine bir hüccet olmuştur. Zira Kur’an kendi dillerince nazil olmasına rağmen onlar bu ayetlerin manalarına vukufiyetten aciz kalmışlardır. Bu durum da Kur’an’ın Allah kelamı olduğuna dair onlara bir hüccet teşkil etmiştir.[20]

Bazı Müteşabihat ve te’villeri:

Bu konuya girmeden önce, hemen belirtelim ki; bazı kimseler Kur’an-ı Kerimde müteşabih ayetlerin bulunduğunu kabul etmemektedirler. Söz gelimi onlara göre, Kur’an-ı Kerimde müteşabih ayet olduğunu bildirdiği iddia edilen Al-i İmran süresindeki ayet bunu ispat için kâfi bir delil değildir. Bilakis ayette geçen müteşabihler kitab-ı mukaddeste geçen müteşabihlerdir ve ayet tamamıyla onlarla ilgilidir. Zira Kur’andaki ayetlerin anlamının açık ve anlaşılır olduğu bizzat Kur’an tarafından beyan edilmiştir. Ayrıca, sahabelerin Kur’an ayetlerini tevil ettiklerine dair kesin bir bilgi bulunmaması, bunun yanında Kur’an’ın anlamı konusunda kayda değer bir ihtilafa düşmedikleri gerçeği dikkate alınınca müteşabihlerin te’viliyle meşgul olan zümrenin Hristiyan ulema olduğu sonucuna ulaşılır.[21]

Bu görüşün tutarsızlığı açık ve seçiktir. Çünkü ayet-i kerimede yer alan “aleyke” kelimesindeki ”kef” zamiri Peygamber Aleyhisselam’a dönmektedir. Bunun aksini söyleyen kimse de yoktur. Durum böyleyken ayetin baş tarafının Peygamber Aleyhisselamla ilgili olduğunu söyleyip, devamının Hristiyanlardan bahsettiğini söylemek tahakkümdür, delili olmayan bir iddiadır. Belki bu sadette, Kur’an-ı kerimde müteşabih ayet bulunmadığını

söyleyenler, Kur'an-ı bazı müteşabihlere şamil olmasıyla bir eksiklik arız olabileceğini söyleyebilirler.[22] Ancak, Ez-Zemahşeri, "Keşşaf" ta Kur'an'ın tamamı muhkem olup, müteşabihten ari olsaydı insanları Kur'an hakkında araştırma yapmaya ve derin düşünmeye bir saik bulunmazdı diyerek müteşabihlerin hikmetinden bahseder ve ayrıca bir de müteşabihlerde bir imtihan maksadının bulunduğunu ve bunun neticesinde kimin kazanıp, kimin kaybettiğinin açığa çıktığına vurgu yapar. [23]

Kur'anda "Nefs" kelimesi:

Allah Azze ve Celle Kur'anda bazı yerlerde kendisine "nefs" kelimesini ıtlak etmektedir. Yazının başından beri vurgulamış olduğumuz üzere Kur'anda varid olan ve mahlûkat ile Allah Teâla arasında bir müşabeheti ihsas eden ayetlerin tamamı müevveldir. "Nefs" kelimesi de onlardan birisidir. Bu biraz sonra kelimenin lügavi manalarını serdettiğimizde ortaya çıkacaktır. Öncelikle biz Kur'an'da Allah'ın zatına yönelik olan "nefs" kelimesinin nerelerde geçtiğine bakalım:

1. Musa Aleyhisselam hakkında "Ben seni nefsim için seçtim"[24] buyurması…
2. İsa Aleyhisselam'dan hikayeten "Sen benim nefsimdekini bilirsin ama ben senin nefsinde olanı bilemem"[25] buyurması…
3. Sevap ehlini tavsif ederken "Rabbiniz nefsi üzerine rahmeti yazdı" buyurması…[26]

Görüldüğü gibi misal olarak getirilen bu ayet-i kerimelerde Cenab-ı Hakk kendisi için "nefs" tabirini kullanmaktadır. Bunun ne anlama geldiğini bilmemiz için evvela nefs kelimesinin lagat anlamı itibarıyla nasıl anlamlandırıldığına bir göz atmak gerekmektedir. "Nefs" kelimesi lügatta şu anlamlara gelmektedir:

1. **Beden:** Nefs kelimesinin kuulanıldığı birinci anlam bedendir. Ki Allah Teâla'nın "Her nefs ölümü tadıcıdır"[27] kavl-i şerifindeki "nefs" de bu manadadır.
2. **Kan:** Nefs kelimesi dem/kan manasına da gelmektedir ki "Bu nefsi akıcı olan bir canlıdır" denirken bu mana yani "kanı akıcıdır" manası kast olunur.
3. **Ruh:** Bu kelimenin "ruh" manasında kullanımı da vardır. Allah Teâlâ'da "Allah nefisleri öldüklerinde alır"[28] buyururken "Ruhları öldüklerinde alır" buyurmaktadır.
4. **Zat/ayn:** Bazen nefs kelimesiyle bir şeyin zatı, bizzat kendisi kast edilebilir. Kuran-ı kerimden buna misal olarak "Onlar ancak nefislerini kandırırlar"[29], "Nefislerinizi öldürün"[30], "Lakin onlar nefislerine zulmettiler"[31] gibi ayeti kerimeler gösterilebilir ki bunların hepsinde nefs "bir şeyin kendisi, zatı gibi manalarda kullanılmıştır.

"Nefs" kelimesinin lugavi itibarla kullanıldığı bu manalardan yola çıkarak, bu kelimenin Allah teala hakkında kullanıldığında dördüncü manaolarak verdiğimiz "zat ve hakikat" manasında olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.[32] Çünkü diğer manaların ıtlak edilmesi durumunda zatullah ile mahlûkat arasında bir benzerliğin vehm olunmasına yol açılmış olacağı izahtan müstağnidir.[33]

Kur’anda “Yed” kelimesi:

Aynı nefs kelimesi gibi Kur’an-ı kerimde Cenab-ı Allah zatı için anlam itibarıyla “el” manasını taşıyan “yed” kelimesini kullanmaktadır.”İki yedimle yarattığım şeye secde etmekten seni ne alıkoydu?[34]Allah’ın yedi onların elleri üzerindedir[35]gibi ayetler bunların bir kısmıdır. Ancak, bu yed kelimesi zahiri anlamıyla anlaşılmaya müsait midir, yoksa tevil’i illa gerekli olan bir kelime midir? Bizim için bu sorunun cevabı büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Veya bu “yed” tabirinin zahiriyle anlaşılması ne gibi sakıncalar ortaya koymaktadır? Bu da mühim bir sorudur. Bütün bu sorular meselenin tertipli bir tahliline ihtiyaç duymaktadır.

Yed kelimesi kullanıldığı yerler itibarıyla farklı anlamlara gelebilmektedir. Nitekim hakikat manası bildiğimiz “malum uzuv” olan yed kelimesi mecaz tarikiyle başka manalarda kullanılabilir. Yed’in halinin en iyi bir şekilde zahir olacağı sıfat “kudret” sıfatıdır. Çünkü yed kudretin sebebidir. “Sultanın yedi tebaasının/vatandaşının yedi üzerindedir” derken “Sultanın gücü ve sultası onların gücünün üzerindedir” manası kast olunur. Zira bu söz elleri kesik olan bir hükümdar hakkında söylense yanlışa nispet edilecek bir söz değildir. “Bu belde devlet başkanının yedindedir” derken de “onun yönetimindedir” manası anlaşılır. Bazen de bu kelime “nimet” manasına gelebilir. Çünkü “yed” nimet fiilinin kendisiyle tahakkuk ettiği alettir. Yani ihsanda bulunmanın, iyilik etmenin sebebi konumundadır. Dolayısıyla “yed” kelimesini “nimet” manasında kullanmak “zikr-i sebeb, irade-i müsebbep/ sebebi zikredip neticesini kastetmek kabilinden mecazdır.

Bütün bunların bilinmesinden sonra diyebiliriz ki, Kuran-ı Hâkimde Allah’ın zatına yönelik kullanılan “yed” ifadesi zahiri anlamı murad edilmesi muhal olan bir tabirdir. Bu makamda bizleri hakiki manadan çeviren karine-i mania tek kelimeyle “müşabehet” tir. Yani zahir manasının kast edilmesi durumunda akıllarda meydana gelecek olan Allah ile sair mahlûklar arasındaki benzeşmedir. Öyleyse yukarıda verilen misallerde “Allah’ın yedi onların elleri üzerindedir” ayet-i celilesinden maksat “Allah’ın kudreti onların güçleri üzerindedir” manası olmalıdır. İkinci ayetin ise yine “kudret” manasıyla tevil edilmesi mümkün olduğu gibi bu ayette geçen “yed” kelimesinin Allah Teâlâ’nın zatıyla kaim ve zatına mahsus bir sıfat olduğu söylenerek tefsir edilmesi mümkündür.[36]

Netice:

Konuyu bitirirken şunu da ifade etmek gerekir ki; Muhkem ve müteşabih ayetlerin tespit edilmesinde her mezhep kendi görüşüne muvafık olanı muhkem, beriki mezhebin görüşüne uygun olanı da müteşabih kabul etmişlerdir. Söz gelimi bir Mu’tezili’ye göre “Dileyen İman etsin, dileyen inkâr etsin”[37] ayeti muhkem “Âlemlerin Rabbi olan Allah’ın dilemesi dışında dileyemezler”[38] ayeti de müteşabihtir. Sünni için ise durum tam aksinedir. Demek ki ortaya somut bir kaidenin konulup, bu kaide ışığında “Muhkem-Müteşabih” değerlendirmesi yapmak zaruridir. O halde diyebiliriz ki Bir lafız mercuh olan manaya yorulmayıp, racih olan hakiki mana üzere bırakılırsa bu muhkem, yok eğer racih olan hakiki manadan çevirici bir mani karine sebebiyle mercuh manaya çevrilirse bu da “müteşabih” olmaktadır.[39]

Ez Cümle, ehl-i sünnetin de müteşabih nassların değerlendirilmesinde edindiği yol ve tutunduğu tavır bu kaideden hariç değildir. “”Hiçbir şeyin misli olamayacağı[40] Zat-ı Pak-i Sübhaniye’yi her türlü mahlukata benzerlikten kaçınmak bu nassların zahir manasına yorulmasına engel teşkil eden en büyük mani karine olması meseleye insafla yaklaşan kimselerce müsellem olmalıdır.

---

[1] Kur’an, Sâd, 29 vd.

[2] Bu durum Bakara süresinde bulunan ve müteşabihatın manasını yalnız Allah Teâla’nın bilebileceğini gösteren “Onun (müteşabih’in) manasını Allah’tan başkası bilemez”(7) ayetinden anlaşılmaktadır.Zira bu ayette bulunan “ve’rrasihune” kelimesinin lafzatullah üzerine matuf olduğunu ve buna göre müteşabihata rasih ulemanın vukufiyyetinin caiz olduğunu söyleyenler vardır. Ancak Cumhur Ulema’nın tercihi ayette geçen “ve’r-rasihune” nin cümle-i ibtidaiyye/yeni bir cümle olmasıdır ki bu görüşe göre nasıl kiAllah Teâla Kıyametin saati, Güneşin batıdan ne zaman doğacağı, İsa Aleyhisselam’ın ne zaman nüzul buyuracağı gibi meselelerin bilinmesine kimseyi muttali kılmamışsa, aynı şekilde müteşabihat’ın manasına da kimseyi muttali kılmamıştır. Bkz. El-Lübâb fî Ulûmi’l- Kitab, Ebu Hafs Ömer ed-Dimeşkî, 5/40 D. Kütübi’l İlmiyye, 1998, B.1,

[3] Mişkâtu’l Mesabih, Kitabu’l İman, Babu’l İ’tisam bi’l Kitab ve’s-Sünne, 1/54 el-Mektebetu’t Tevfîkiyye

[4] Buhari, 4547, Müslim 2665

[5] İmam Gazzali, menkulatı anlamada bu güne dek fırkaların kullandıkları üslupları beş fırka şeklinde özetler ve yanlış üslup kullananların ne denli neticelere maruz kaldıklarını beyan eder. Bkz. Kanunu’t-Te’vil 16-18 B.1 1993 (Yayınevi yok)

[6] Bkz. Rağip el- İsfehani, el-Müfredat fi Garibi’l Kur’an, s.31 –e-v-l maddesi

[7] Menna’ el Kattan, Mebahis fi Ulumi’l-Kur’an s. 209 Mektebetu Vehbe, Kahire, 2000 B. 11

[8] El-Kattan, a.g.e. 210-211

[9] Beyhakî, El- Esmâ ve’s Sıfât [Seyyid Muhammed bin Alevî el Mâlikî, “Huvallâh” S. 30-31]

[10] O kelimenin lügavi vazında ifade ettiği mana ve arabın bu kelimeyi tevil edilen manada kullanıp- kullanmadığı durumu da gözetilerek

[11] İbn Ebi Şerif, el-Müsamere şerhu’l Müsayere, s. 30-33, Çağrı Yayınları

İstanbul 1979

[12] Kur’an, Enbiya 57

[13] Kur’an en-Nisâ 3

[14] Bununla muradın ne olduğunun beyanı için bak Abdü’l-Azim ez-Zürkani, Menahilu’l-İrfan,2/219-220 Daru’l-Kitabi’l- Arabi, Beyrut 1995 B.1

[15] Kur’an, Şûrâ 11

[16] Abdü’lazim ez-Zürkânî, Menahilu’l İrfan 2/221

[17] Ez-Zürkânî a.g.e. 2/222

[18] Es-Suyûti, el-İtkân 1/668

[19] Es-Suyûtî el-İtkân. 1/670

[20] Es-Suyûtî el-İtkân 1/668 –ilavelerle-

[21] Bkz. Süleyman Ateş, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1989, II, 14-16,

[22] el-Keşşaf.I/338

[23] Kur’an’da müteşabih bulunduğuna dair getirilen” Allah sözünen güzelini müteşabih ve tekrarlanan olarak indirmiştir” (Zümer 23)şeklindeki istidlal türü çok doğru gözükmemektedir. Zira ayette bahsi yapılan müteşabihlik ayetlerin bir birine türü ve doğruluğu hususunda benzemesi manasındadır.

Bkz. Ebu Hayyan, el- Bahru’l Muhit, II/ 396 Daru’l Kütübi’l-İlmiyye,Beyrut, 1993, B.1,

[24] Kur’an, Taha 41

[25] Kur’an Maide 116

[26] Kur’an, En’am 54

[27] Kur’an, Al-i İmran 185

[28] Kur’an, Zümer 42

[29] Kur’an, Bakara 9

[30] Kur’an, Bakara 54

[31] Kur’an, Hud 101

[32] Fahru’d-din er- Razi, Esasu’t Takdis, Mektebetu’l Külliyyati’l-Ezheriyye, Kahire, 1986 B. yok

[33] Bizim burada verdiğimiz misaller Kuranla sınırlıdır. Aksi takdirde sünnette yer alan nefs kelimesi ve tevilleri için referans gösterdiğimiz

“Razi” nin “Esasu’t Takdis”ine yahut İbn Furek’in “Müşkilu’l Hadis ve Beyanuhu” gibi eserlere müracaat edilebilir.

[34] Kur’an, Sad 75

[35] Kur’an, Fetih 10

[36] Bk. Razi, a.g.e. s. 161-164

[37] Kur’an, el-Kehf 29

[38] Kur’an, et-Tekvir 29

[39] İbn Akile el-Mekki, ez-Ziyade ve’l İhsan fi Ulumi’l-Kur’an 5/16 Camiatu’ş-Şarka,2006 B.1

[40] Kur’an, Şura 11